

**RESTAURARE,
CONSERVARE**

INVESTIGAȚIA ȘTIINȚIFICĂ ȘI APLICAREA TRATAMENTULUI FIZICO-CHIMIC. ASPECTE FUNDAMENTALE ÎN RESTAURARE

Doina Biro

Vom exemplifica prin câteva lucrări restaurate în cazul cărora s-a impus investigația și aplicarea tratamentelor fizico-chimice, înainte de consolidare și integrare. Dosarul, mărtorul tuturor investigațiilor, conține printre altele și fișa de conservare, care prezintă starea de sănătate și tipurile de deteriorări și transformări pe care le-au suferit obiectele în timp¹. Vom prezenta pe rând starea de conservare a acestor lucrări, investigațiile fizice și chimico-biologice, precum și tratamentele aplicate, fără ca să intrăm în detalii asupra restaurării propriu-zise, vom sublinia, pe rând, cercetarea istorică și artistică efectuată în perioada în care lucrările se aflau în laborator.

1. *Manuscris pe mătase, sfârșit de secol XVII*

Lucrarea era îmbâcsită, deshidratată, cu pierderi de fire de urzeală, decolorată, urzeala tăiată pe zona de inscripție cu tuș, urme de rugină și pete de ceară, atac activ de mucegai din cauza umidității relative crescute din spațiile de depozitare, atac de molii și carii. De la început ne-am aflat în fața unei lucrări necunoscute, fără fișă analitică completă, executată într-o tehnică neabordată de noi până atunci — manuscris pe mătase — și intuind valoarea ei, am început colaborarea cu chimiști și biologi de la două laboratoare zonale. Astfel, s-a determinat tușul de imprimare (cerneală ferogalică) și tipul atacului de mucegai, s-a determinat natura fibrelor textile.

1 A. Moldoveanu, *O cerință majoră a activității de conservare încă nerezolvată: fișa de sănătate a obiectului*, în „Revista muzeelor”, nr. 5/1976.

(Laboratorul de patologie a cărții de pe lângă B.C.S. și Muzeul de Artă al României). După testele de solubilizare a tușului s-a efectuat tratamentul de hidratare, emolier și îndreptare a cutelor, de asemenea de scoatere a petelor de ceară. În final, s-a trecut la consolidarea pe un nou suport și dublare. Între timp investigația istorică a fost efectuată prin traducerea textului din limba slavonă (dr. Eva Mârza); s-a studiat prin comparație grafia lucrării și simbolistica elementelor decorative. Un rol deosebit în datare a avut-o investigația cultică: iconografie, funcționalitate, piesa fiind un antimis datat la sfârșitul secolului al XVII-lea, iar cercetări de arhivă², vorbesc de posibilitatea ca aceasta să provină de la Mitropolia lui Mihai Viteazul de la Alba Iulia. Lucrarea a fost prezentată la sesiunea de bibliofilie de la Tulcea, din 1986, publicată în „Revista muzeelor” nr. 9/1986 și înregistrată în Biblioteca centrului internațional de conservare și restaurare de la Roma.

Menționăm că în momentul de față se află în faza de lucru, un alt manuscris, pe pânză însă, la care s-au aplicat metode de neutralizare și albire a hârtiei, după consultarea unor lucrări și efectuarea de teste.

2. Mitră — broderie de factură bizantină, atelier Moldova, început de secol XVII

Pe lângă deteriorările tipice firului de aur, argint și mătase, broderia era perforată în urma unui atac de molii. Suportul broderiei era lipit pe o pânză de in cu bumbac, cu un adeziv, ceea ce a dus la fragilizarea acesteia și a amplificat fluxul tratamentelor aplicate. La Muzeul de Artă al României, s-au efectuat investigațiile chimice: determinarea compoziției metalelor — argint și argint aurit și compoziția fibrelor textile — mătase, bumbac și in — precum și compoziția chimică a adezivului. S-au efectuat fotografii în lumină

² I. Mirea, *Valori bibliofile, menționate într-un document din anul 1978*, în „Îndrumătorul pastoral”, 1987.

directă și UV, diapozitive color, inclusiv la stereomicroscop. Investigația biologică (la Muzeul satului din București) a atestat atacul de molii. Tratamentul umed s-a impus pentru hidratare, emolierie, dar mai ales pentru eliminarea adezivului, scop în care s-a demontat piesa în părțile componente, straturile de dubluri fiind tratate pe rând și diferit, de la caz la caz. Pentru broderia cu fir, s-au avut în vedere incompatibilitățile materialelor componente și deci, și a substanțelor de folosit. Tratamentul a fost de lungă durată în paralel cu studierea la stereomicroscop a comportării adezivului față de diverși detergenți neutri folosiți: Romtopal, Radix saponaria, Complexon, C.M.C., în final aldehidul a dat rezultatele favorabile: eliminarea adezivului, hidratarea mătăsii, curățirea firelor metalice. Restaurarea propriu-zisă a fost de lungă durată, datorită susținerii în comisia de restaurare a ideii de integrare cromatică, inerentă punerii în evidență a motivului decorativ.

Întrucât lucrarea era deja datată și descrisă, în intervalul când piesa s-a aflat în laborator, s-a efectuat un studiu amplu privind broderia de factură bizantină din țara noastră, studiu necesar în reconstituirea efectuată ulterior.

Lucrarea a fost susținută la sesiunea de comunicări științifice de la Oradea din 1985, și a fost publicată în „Revista muzeelor” nr. 10/1985.

3. *Textilă arheologică, hăinuță de copil*

Piesa provine de la Biserica Negru Vodă din Câmpulung Muscel, este datată de arheologul Drăghiceanu, începutul secolului al XVII-lea³.

La preluarea în laborator era așezată într-o cutie, acoperită în întregime cu săruri de cupru, carbonați și cloruri, precum și resturi ale compușilor organici. Investigația chimică a pus în evidență pro-

3 V. Slădescu, *Restaurarea unui veșmânt de copil, piesă arheologică, datată început de sec. XVII*, în „Revista muzeelor”, nr. 4/1983.

dușii de coroziune. S-a studiat descompunerea colorantului prin oxidarea fibrei textile în sol. Variația umidității a modificat indicii fibrei: greutate, sarcină de rupere, grad de îmbătrânire, moliciune și finețe. S-au studiat cele două medii în care s-a păstrat piesa. La început, în mormânt, apoi după scoatere, în depozite, în spații necorespunzătoare. Acestea au dus la grave degradări: deshidratare totală (până la aspectul de tablă îndoită), fragilizare, depozit de săruri de cupru etc. Depunerea de materie organică, părul topit, a conservat o porțiune din spatele cămășii, astfel, s-a păstrat atât elasticitatea fibrei de mătase, cât și culoarea, chiar și urma de metal (cupru argintat). Tot datorită păstrării necorespunzătoare, piesa a suferit și un atac biologic cu insecte din grupa Dermestes, cămășile nimfale și insectele fiind ascunse prin pliurile acesteia.

După interpretarea buletinelor de analize, emise de laboratorul Muzeului de Artă, respectiv, Muzeul satului, s-a efectuat un tratament pentru eliminarea sărurilor. Aceasta a durat aproximativ 7 luni, cu pauze mai lungi, urmate de neutralizări și băi de glicerină. Între timp piesa și-a recăpătat forma și cu ajutorul băilor de glicerină, repetate, circa 20, moliciunea și chiar luciul. S-a putut reconstitui tiparul, prilej de a face și un studiu al costumului de curte din secolul al XVII-lea.

4. Țesătură venețiană, secolul al XVIII-lea

Această piesă a intrat în laborator sub forma a două acoperăminte de altar de la biserica Maieri din Alba Iulia. După investigația chimică efectuată la Muzeul din Sibiu, s-au consemnat materialele componente: fibră îmbătrânită, decolorată, urzeala ruptă pe porțiuni mari și atac chimic activ la firul metalic, atac biologic, — molii. S-a impus efectuarea tratamentului pentru stoparea atacului chimic prin folosirea substanțelor și concentrațiilor

necesare de Radix saponaria și soluție de Complexon 1% pentru zonele de depuneri, urmate de neutralizări. După consolidarea în gherghef a unui fragment de 70 x 54 cm, s-a observat la al doilea fragment, care era rulat pe pânza de consolidare, mici zone de săruri de cupru. După prelevare de probe și constatarea că ionul clor este în libertate, s-a reluat tratamentul la cel de-al doilea fragment. Ne aflăm iarăși în fața unei piese necercetate, fără fișă analitică. După un studiu comparat al țesăturii și al decorului (medalioane ogivale și acolade în relief, cu desen față-revers în relație inversă), fost saten violet, cu fire metalice, realizând aspectul țesăturii venețiene „drappi d'oro” sau a celei orientale de tip „camba” amândouă foarte răspândite în Țările Române în secolele XVII—XVIII.⁴

Verificarea și confirmarea acestor presupuneri au fost făcute de către specialiștii de la Muzeul de Artă din București. După demonstrarea pieselor s-a ajuns la concluzia că fragmentele se reconstituie după motivul decorativ central și că ele fac parte dintr-un veșmânt de curte reutilizat în scop cultic. Piesa a fost publicată în „Revista muzeelor” nr. 6/1988.

Din analiza lucrărilor prezentate, rezultă gradul înalt de dificultate al acestora, diferite fiind: manuscris cu tuș, textilă arheologică, broderie bizantină, țesătură venețiană — atât prin tehnica de execuție, cât și prin problemele pe care le ridicau din punctul de vedere al restauratorului de textile, iar ca o consecință a acestui fapt, procedeul tehnic aplicat de la caz la caz. Fiecare lucrare, a constituit o nouă experiență, colaborarea s-a impus în toate cazurile. S-a ajuns la interferența între tehnici în restaurare: textile-hârtie și textile-metal; s-au putut verifica rețete și tratamente; s-a verificat modalitatea de eliminare a unui adeziv prin folosirea unei substanțe noi;

4 A. Lăzărescu, *Catalog de țesături din patrimoniul Bibliotecii Batthyaneum*, Alba Iulia, în „Apulum” XX.

s-a urmărit tratamentul dificil și de lungă durată a unei textile arheologice, efectul complexonului în eliminarea clorurilor de pe firele metalice și cel emolient al glicerinei.

Considerăm că experiențele au fost utile și pe linia colaborării cu experții din diverse domenii, mărimu-ne astfel, posibilitatea de intuiție în fața unei piese necunoscute și posibilitatea de depistare și salvare a unor piese textile de mare valoare, cu atât mai mult, cu cât acest aspect este poate și mai important pentru Transilvania. Se afirmă că „restaurarea înainte de a deveni o problemă tehnică este mai întâi o problemă culturală“. Este important să se sublinieze dimensiunile tehnologice ale restaurării, dar este necesar să se acorde importanță totală recunoașterii, identificării și caracterizării valorilor care trebuiesc salvate⁵.

Conștienți că activitatea restauratorului se înscrie în rigorile unor principii pe care este obligat să le respecte și a faptului că, cunoașterea trebuie să pătrundă până în structura moleculară a substanțelor ce intră în componența obiectului de restaurat, ne obligăm să colaborăm cu cercetătorii, dar și cu laboratoarele zonale și cu institutele de cercetare. Trebuie să lucrăm cu discernământ pornind de la ipoteza că orice piesă este susceptibilă de a face parte din patrimoniul cultural național. Adresăm și pe această cale colegilor noștri de breaslă, apelul lansat de profesorul Vasile Drăguț, pentru ca împreună să facem prin restaurare „un trecut pentru viitorul nostru“.

5 Paul Philippot, *Conservarea operelor de artă, o problemă de politică culturală*, în „Cronica“, nr. 12/1986 al ICCROM, vezi și O. Coman Spinănu și Al. Gilliș, *Organizarea activității de restaurare-conservare — opiniile unor specialiști străini*, în „Revista muzeelor“ nr. 2/1989.

LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE ET LA MISE EN PRATIQUE DU TRAITEMENT PHYSIQUE ET CHIMIQUE. ASPECTS ESSENTIELS DANS LE PROCESSUS DE LA RESTAURATION

RÉSUMÉ

L'auteur présente quelques objets restaurés et le processus qui est nécessaire pour cette opération chimique et physique. Il s'agit de la restauration d'un manuscrit sur un support en soie, d'une mitre à broderie byzantine faite dans un atelier de Moldavie, d'une toile archéologique du XVII-ème siècle et d'une toile de Venise du XVIII-ème siècle.

Les recherches scientifiques ont été effectuées dans les laboratoires du Musée d'art de la Roumanie, au Musée du village de Bucarest et aussi dans les laboratoires du Musée Brukenthal de Sibiu.

